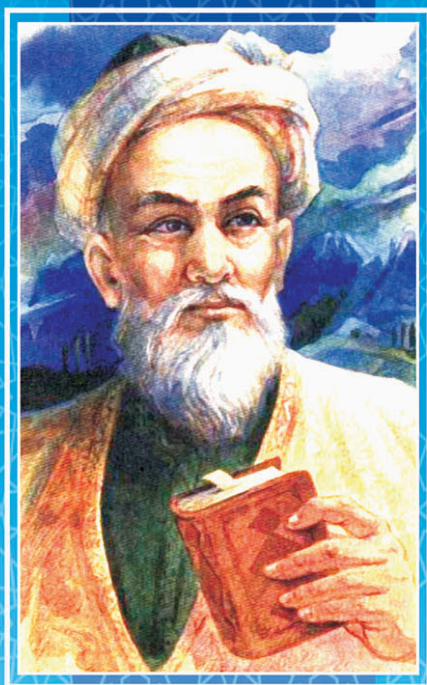

TIL VA ADABIYOT
TA'LIMI
KUTUBXONASI

MUTAFAKKIRLAR

IBN SINO

“MUTAFAKKIRLAR”

Bolalar uchun risolalar turkumi

YO‘LDOSHXON ISAYEV

ABU ALI IBN SINO

*O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi huzuridagi
Respublika ta’lim markazining Tarix fani yo‘nalishi
bo‘yicha ilmiy-metodik Kengashi nashrga tavsiya etgan*

«TAFAKKUR» NASHRIYOTI
TOSHKENT – 2015

72.3(50‘)

I78

Isayev, Yo‘ldoshxon.

Abu Ali Ibn Sino/Y. Isayev; tahrir hay’ati: U. Inoyatov va boshq. -T.:«Tafakkur», 2015. - 32 b. - («Mutafakkirlar» bolalar uchun risolalar turkumi).

BBK 86.38)

Tahrir hay’ati:

U. INOYATOV, A. XOLBEKOV, Y. ASADOV, I. ZOKIROV,
F.AXMEDOV, B. DONIYOROV, B. JOVLIYEV, A. MUXTOROV.

Bu risolada buyuk vatandoshimiz, jahon fani taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan o‘rta osiyolik buyuk qomusiy olim, mutafakkir, tabib, faylasuf, mantiqshunos, shoir Abu Ali al-Husayn ibn Abdulloh ibn al-Hasan ibn Sino haqida ma’lumotlar to‘plangan.

ISBN 978-9943-372-26-9

© «TAFAKKUR» nashriyoti, 2011.

© «TAFAKKUR» nashriyoti, 2015.

...Barchamiz yaxshi tushunamizki, erishilgan bilimlarni, o‘tmishda, jumladan, o‘rta asrlar Sharqida amalga oshirilgan olamshumul kashfiyotlarni chuqur o‘zlashtirmasdan turib na ilm-fanda, na boshqa sohalarda yangi, yanada yuksak marralarni zabt etib bo‘lmaydi. Biz kelgusi faoliyatimizda ham ayni shu tamoyilga qat’iy amal qilamiz...

...Men yoshlarimizga murojaat qilar ekanman, ularga doimo: “Biz buyuk ajdodlarimiz bilan faxrlanishimiz, g‘ururlanishimiz kerak”, deb aytaman. Ayni vaqtda “Faqat g‘ururlanishning o‘zi yetarli emas, kelinglar, o‘zimiz ham, xuddi ular kabi, mana shu bebaho merosga o‘z hissamizni qo‘shaylik!” deb takrorlayman.

Islom KARIMOV

“O‘rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning zamonaviy sivilizatsiya rivojidadagi roli va ahamiyati” mavzusidagi xalqaro konferensiyadagi nutqidan.

ABU ALI IBN SINO (980–1037)

Ismi-sharifi

Allomaning to‘liq ismi Abu Ali al-Husayn ibn Abdulloh ibn al-Hasan ibn Sino bo‘lib, kunyasi (laqabi) Abu Alidir.

U zot kim edi?

Jahon fani taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan, o‘rta osiyolik buyuk qomusiy olim, mutafakkir, tabib, faylasuf, mantiqshunos, shoir edi.

Qayerda, qachon tug‘ilgan?

980-yil avgust oyida (370-hijriy yil safar oyining boshida)¹ Buxoro yaqinidagi Afshona qishlog‘ida amaldor oilasida tug‘ilgan. Ibn Sinoning otasi Abdulloh Balx shahridan bo‘lib, Somoniylar amiri Nuh ibn Mansur (967–997) davrida Buxoro tomonga ko‘chib kelgan va Xurmaysan qishlog‘iga moliya amaldori etib tayinlangandan so‘ng afshonalik Sitora ismli qizga uylangan u Ibn Sinoning onasi edi.

Ilmiy ijodining boshlanishi

Zaruriy bilimlarning barchasini Buxoroda olgan Ibn Sino 18 yoshdan boshlab o‘z asarlarini yozishga kirishadi. Nuh ibn Mansurga atab nafsoniy quvvatlar haqida risola, “Urjuza” tibbiy she‘riy asari va o‘z qo‘shnisi va do‘sti Abulhusayn al-Aruziyning iltimosiga binoan, ko‘p fanlarni o‘z ichiga olgan “Al-Hikmati-l-aruziy” (Aruziy hikmati) asarini tasnif etadi.

Ibn Sino Buxoroda 20 jildli qomusiy asari “Al-Hosil va-l-mahsum” (Yakun va natija), 2 jildli “Kitobul-bir va-l-ism” (Saxovat va jinoyat kitobi) asarlarini va o‘zining tabobatga oid birinchi asari “Tabobat lug‘ati”ni yozgan. Allomaning “Tabobat lug‘ati” asaridan ko‘p tabiblar nusxa olib, keng foydalanganlar.

Ma‘mun akademiyasidagi faoliyati

Buxoroda vaziyat keskinlashib, taxt uchun kurash 1005-yilgacha davom etadi. Ibn Sino 1005-yilda o‘z yurtini tark etib, Xorazm

---

¹Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari. (Uch jildlik saylanma) 1-j. T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. 1994. 3-bet.

davlatining poytaxti Urganch shahriga keladi. Xorazm shohlari Ali ibn Ma'mun (997–1007) va Ma'mun ibn Ma'mun (1007–1017) ilm-fanga e'tiborli hukmdorlar bo'lib, olimlarga ilmiy ijod uchun qulay sharoit yaratib bergan edilar. Shu bois Xorazmning poytaxti Gurganj(Urganch)da o'z zamonasining ko'pgina taniqli olimlari to'plandi. Yirik matematik va astronom Abu Nasr ibn Iroq (1034-yili vafot etgan), atoqli tabib va faylasuflar Abu Sahl Masihiy (1010-yili vafot etgan), Abulxayr Hammor (942–1030) va buyuk olim Abu Rayhon Beruniy shular jumlasidandir.

Xorazmda Ibn Sinoni yaxshi kutib olishadi. U saroyda xizmat qiluvchi olimlar qatoriga kiritiladi va "Akademiya"ga qabul qilinadi. Ibn Sinoga boshqa olimlar qatori katta maosh tayinlanadi. Ali ibn Ma'mun saroyida Ibn Sinodan tashqari tabiblardan yana Abul Xayr Hammor va Abu Sahl Masihiy ham yashardilar. Ibn Sino ko'pincha Abu Sahl Masihiy bilan ishlar edi. Ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, ular birgalikda bir necha murakkab jarrohlik amaliyotlarini amalga oshirganlar.

Ibn Sino Xorazmda tabobatdan tashqari matematika va astronomiya bilan ham shug'ullangan. Bu sohada Ibn Iroq va Beruniy bilan bo'lgan ilmiy muloqotlar katta ahamiyat kasb etadi. Ibn Sino Abu Sahl Masihiyning tibbiy tajribasi va bilimlaridan ham katta sabaq oladi.

Abu Ali ibn Sino Xorazmda 9-10 yilcha yashadi. So'ng qo'shni davlat hukmdori Sulton Mahmud Xorazmni bosib olgach bu yerdan ham ketishga majbur bo'ldi.

Jurjondagi faoliyati

Ibn Sino 1010-1011-yillarda Masihiy bilan birgalikda yashirincha Xorazmni tark etadi. Shu vaqtdan olimning sargardonlik yillari boshlanib, umrining oxirigacha vatandan uzoqda hayot kechirishga majbur bo'ladi.

Masihiy bilan Ibn Sino Jurjonga – Masihiyning vataniga yo'l oladilar. Lekin yo'ldagi qiyinchiliklar va suvsizlik tufayli Masihiy betob bo'lib, vafot etadi. Natijada Ibn Sino azob-uqubatlar chekib, avval Niso, so'ng Obivard, Tus, Shiqqon va Xurosonning boshqa shaharlarida qisqa muddat turganidan keyin, nihoyat Kaspiy dengizining janubiy-sharqida joylashgan Jurjon amirligiga yetib keladi. Ibn Sino Jurjonda 1012-1014-yillar yashaydi. Bu yerda u o'zining bo'lg'usi shogirdi Abu Ubayd Juzjoniy bilan tanishadi. Ibn Sino umrining oxirigacha Juzjoniy bilan sodiq do'st bo'lib qoladi. Abu Ubayd Juzjoniy Ibn Sino bilan uning so'nggi damigacha, 25 yil davomida birga bo'ladi. Ibn Sinoning tarjimayi

holining yozilib qolishi, ko'pgina asarlarining yozilishi va tartibga tushishida hamda asarlarining keyingi avlodga yetib kelishida Juzjoniyning xizmati katta.

Jurjonda Ibn Sino shogirdining iltimosiga ko'ra, mantiq, falsafa va boshqa fanlarga oid bir necha risola yozadi va eng muhimi, "Tib qonunlari"ning dastlabki qismlarini tasnif qiladi. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, Ibn Sino Jurjonda quyidagi asarlarini yozgan: "O'rtacha qisqa mantiq", "Tib qonunlari"ning ayrim boblarini, "Almajastiyning qisqartirmasi" va bir qancha kichik risolalar. Alloma hammasi bo'lib Jurjonda 21 yirik va 2 kichik kitob yozib tugatgan.

Raydagi faoliyati

1014-yili Ibn Sino Jurjonni tark etib, Rayga ko'chdi. Ibn Sino Rayga kelgan vaqtda bu yerda Buvayhiylardan bo'lmish Majduddavla Abu Tolib Rustam (997–1029) va uning onasi Sayyida Xotun hukmronlik qilar edilar. Ibn Sinoning qo'lida Sayyida nomiga yozilgan noma (maktub) bor edi. Nomani Abu Rayhon Beruniy yozib bergan bo'lishi kerak. Ma'lumki, Beruniy bir vaqt Rayda yashagan edi. Binobarin, Ray hukmdori Sayyida bilan Beruniyning munosabatlari yaxshi bo'lgan bo'lishi kerak. Shuning uchun Beruniy bu ayolga xat yozishga jur'at etgan. Xatda Ibn Sinoga yetarli darajada sharoit yaratib berish iltimos qilingan edi.

Sayyida Ibn Sinoni hurmat bilan kutib oldi va uning uchun zarur sharoit yaratib berdi. Sayyidaning o'g'li Majduddavla qandaydir ruhiy kasallikka duchor bo'lgan edi. Ibn Sino uni muvaffaqiyatli davolaydi. Bundan ko'p xursand bo'lgan Sayyida Ibn Sinoga nisbatan yana ham hurmat bilan qaray boshlaydi. Ibn Sino Rayda ham o'z ijodiy ishlarini davom ettirib bir necha asar yozadi.

Ammo Sulton Mahmud Ibn Sinoni ta'qib etishni to'xtatmaydi. Ibn Sinoning Raydaligini bilib, Sayyidadan uni G'aznaga yuborishini talab qiladi. Aks holda Rayga qarshi urush ochishini bildiradi. Ammo zo'r aql-idrokli va tadbirkor Sayyida urushning oldini oladi.

Rivoyatlarga ko'ra, Sayyida Sulton Mahmudga quyidagi mazmunda xat yozgan: "Agar urush natijasida siz meni yengsangiz, odamlar Sulton Mahmud faqat bir ojiza ayolnigina yengdi, deydilar xolos. Agar men yengsam, siz uchun juda katta nomus bo'ladi". Tarixchilar bu xatning matnini Ibn Sino yozgan, deydilar. Shunday qilib Sulton Mahmud Rayga harbiy yurishni to'xtatadi. Lekin Ibn Sino Raydan chiqib ketishga majbur bo'ladi.

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/uz/asar/1129> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/1129> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию
можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/1129>